

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ

ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ

ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ

«Πρώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας – Ρυθμίσεις για την απονομή ιθαγένειας – Διατάξεις σχετικές με τις εκλογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση – Λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας ΥΠΕΣ»

I. Γενικές παρατηρήσεις

A. Το υπό συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο, όπως διαμορφώθηκε από τη Διαικκή Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, διαρθρώνεται σε τρία (3) μέρη και αποτελείται από εκατόν δεκαεπτά (117) άρθρα.

Το Μέρος Πρώτο (άρθρα 1-30), που φέρει τον τίτλο «Πρώθηση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, πρόληψη και καταπολέμηση της έμφυλης βίας», αποτελείται από τέσσερα (4) κεφάλαια.

Στο Κεφάλαιο Α' (άρθρα 1-9) ορίζεται κατ' αρχήν ότι οι διατάξεις του Μέρους Πρώτου εφαρμόζονται στο σύνολο των εννόμων σχέσεων, ιδιωτικού και δημόσιου δικαίου, που μπορούν να αποτελέσουν πεδίο δυσμενών διακρίσεων σε βάρος ενός φύλου. Εν συνεχεία, αναλύεται η διάρθρωση του εθνικού μηχανισμού για την πραγμάτωση της ουσιαστικής ισότητας των φύλων, ο οποίος περιλαμβάνει δομές σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Ειδικότερα, στο άρθρο 4 καθορίζονται οι επιτελικού χαρακτήρα αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας Ισότητας των φύλων, το άρθρο 6 προβλέπει τη σύσταση, τη συγκρότηση και τις αρμοδιότητες των Δημοτικών Επιτροπών Ισότητας, και το άρθρο 7 περιλαμβάνει αντίστοιχες διατάξεις αναφορικά με τη συγκρότηση και τη λειτουργία των Περιφερειακών Επιτροπών Ισότητας.

Το άρθρο 9 ορίζει τη σύσταση και τις αρμοδιότητες ενός συλλογικού γνωμοδοτικού οργάνου, του Κεντρικού Συμβουλίου Ισότητας των Φύλων, το οποίο υποβάλλει προτάσεις στη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων σχετικώς με την υιοθέτηση πολιτικών που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά της.

Αντικείμενο του Κεφαλαίου Β΄ (άρθρα 10-20) συνιστά η ενσωμάτωση της αρχής της ισότητας των φύλων και της διάστασης του φύλου στις δημόσιες πολιτικές. Για τον σκοπό αυτό ορίζεται η υποχρέωση, πρώτον, των Υπουργείων να παρουσιάζουν σε ετήσια βάση σχετικές δράσεις (άρθρο 10) και, δεύτερον, των φορέων της Γενικής Κυβέρνησης να τηρούν στατιστικά στοιχεία βάσει του φύλου στους τομείς ευθύνης τους (άρθρο 13). Ως προς τις ειδικότερες εκφάνσεις της προώθησης της ισότητας των φύλων μέσα από δημόσιες πολιτικές, τα άρθρα 17, 18 και 20 προβλέπουν την ένταξη της διάστασης του φύλου στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και της κοινωνικής αλληλεγγύης. Σε ό,τι αφορά τον τελευταίο τομέα, το άρθρο 20 προβλέπει τον σχεδιασμό και την εφαρμογή προγραμμάτων κοινωνικής προστασίας, τα οποία αποσκοπούν στην εξάλειψη της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ιδίως του γυναικείου φύλου.

Το Κεφάλαιο Γ΄ (άρθρα 21-24) αφορά την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου στον ιδιωτικό βίο και την απασχόληση. Συγκεκριμένως, προβλέπεται η επιβράβευση των επιχειρήσεων που εφαρμόζουν πολιτικές ίσης μεταχείρισης διά της χορήγησης «Σήματος Ισότητας» (άρθρο 21), η εξέταση από το Σώμα Επιθεωρητών Εργασίας καταγγελιών που αφορούν την άνιση μεταχείριση στην εργασία λόγω φύλου (άρθρο 22) και η λήψη μέτρων για την εξάλειψη των έμφυλων στερεοτύπων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (άρθρο 24).

Με το Κεφάλαιο Δ΄ (άρθρα 25-30) καθιερώνεται ένα δίκτυο δομών για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας και των πολλαπλών διακρίσεων κατά των γυναικών. Ειδικότερα, με τις ρυθμίσεις των άρθρων 25-26 προβλέπεται η δυνατότητα σύστασης, αφενός, «Συμβουλευτικών Κέντρων Γυναικών» και, αφετέρου, «Ξενώνων Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών». Για τη λειτουργία των ανωτέρω δομών, που θα υπάγονται είτε στο Υπουργείο Εσωτερικών είτε σε Ο.Τ.Α. α΄ βαθμού, προβλέπεται η πρόσληψη ειδικευμένου επισημονικού προσωπικού. Περαιτέρω, με το άρθρο 27 καθιερώνεται η δυνατότητα σύστασης μονάδων τηλεπικοινωνιακής υποστήριξης κακοποιημένων γυναικών. Σε ό,τι αφορά τη χρηματοδότηση όλων των ανωτέρω μονάδων, αυτή θα καλύπτεται από εθνικούς ή και ευρωπαϊκούς πόρους.

Με το Μέρος Δεύτερο (άρθρα 31-49), το οποίο φέρει τον τίτλο «Ρυθμίσεις θεμάτων ιθαγένειας», τροποποιούνται διατάξεις του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας προς τον σκοπό αντιμετώπισης επί μέρους προβλημάτων και δυ-

σλειτουργιών. Ειδικότερα, με το άρθρο 31 διευκολύνεται η κτήση της ιθαγένειας από ανήλικα τέκνα αλλοδαπών με πιστοποιημένη βαριά αναπηρία, στα οποία παρέχονται υπηρεσίες εξειδικευμένης περίθαλψης και αποκατάστασης. Με το άρθρο 32 ορίζεται ότι για τη διαπίστωση της συνδρομής των ουσιαστικών προϋποθέσεων πολιτογράφησης διενεργείται από την αρμόδια Επιτροπή Πολιτογράφησης εξέταση γλώσσας και ειδική δοκιμασία («τεστ»). Περαιτέρω, παρέχεται η δυνατότητα απαλλαγής από τη δοκιμασία για γλωσσική επάρκεια σε περίπτωση πρόσφορης πιστοποίησης. Τέλος, εισάγεται ειδική ρύθμιση για την πολιτογράφηση αλλοδαπών με αναπηρία. Το άρθρο 33 ρυθμίζει ειδικότερα ζητήματα δικαιολογητικών και παραβόλου, καθώς και εκπροσώπησης αλλοδαπών για την υποβολή αίτησης πολιτογράφησης. Το άρθρο 34 τροποποιεί τη διαδικασία πολιτογράφησης, ενώ το άρθρο 35 ρυθμίζει την περίπτωση κατά την οποία ο αιτών, μετά την υποβολή της αίτησης και έως την κλήση σε εξέταση, δεν διαμένει συνεχώς στη χώρα. Το άρθρο 36 προσδιορίζει περιπτώσεις παραπομπής υποθέσεων στον Υπουργό Εσωτερικών ή το Συμβούλιο Ιθαγένειας, ιδίως σε περίπτωση αμφιβολιών ως προς τη συνδρομή ειδικών όρων (συνεχούς παραμονής στη χώρα, καθώς και λόγων δημόσιας τάξης και ασφάλειας). Με το άρθρο 37 παρέχεται η δυνατότητα σε άτομα με σωματική αναπηρία να ορκίζονται στο σπίτι τους ή με τηλεδιάσκεψη. Το άρθρο 38 τροποποιεί τη σύνθεση των Επιτροπών Πολιτογράφησης.

Το άρθρο 39 παρέχει νέα, απλούστερη ρύθμιση για τη διαδικασία κτήσης ιθαγένειας από ομογενείς που προέρχονται από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Το άρθρο 40 ρυθμίζει κατά συστηματικό τρόπο τη διαδικασία καθορισμού της ιθαγένειας του αιτούντος ή, εφόσον στοιχειοθετείται έννομο συμφέρον, προσώπου που απεβίωσε. Με το άρθρο 41 εισάγεται διαδικασία υπηρεσιακής αμφισβήτησης της ελληνικής ιθαγένειας προσώπου για το οποίο υπάρχει δημοτολογική εγγραφή ή εγγραφή στα μητρώα αρρένων. Το άρθρο 42, μεταξύ άλλων, ρυθμίζει εκ νέου την ολοκλήρωση της διαδικασίας κτήσης ιθαγένειας από ομογενείς που κατέχουν το οικείο δελτίο ταυτότητας. Το άρθρο 43 τροποποιεί διατάξεις του Οργανισμού του Υπουργείου Εσωτερικών σχετικά με την Κεντρική Διεύθυνση Ιθαγένειας. Με το άρθρο 44 τροποποιείται η σύνθεση της Επιτροπής για τη σύνταξη Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας. Το άρθρο 45 ορίζει την ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 8 του ν. 3200/1955 για τις προσφυγές κατά των περιφερειακών Διευθύνσεων Ιθαγένειας. Το άρθρο 46 εισάγει νέα ρύθμιση για τον καθορισμό της ιθαγένειας Ρομά με μακρά ιστορική παρουσία στην Ελλάδα. Τα άρθρα 47 και 48 περιέχουν καταργούμενες και τροποποιούμενες διατάξεις, και το άρθρο 49 ρυθμίζει την έναρξη ισχύος των διατάξεων του Μέρους Δεύτερου.

Το Μέρος Τρίτο (άρθρα 50-112), το οποίο φέρει τον τίτλο «Διατάξεις σχετικές με τις εκλογές στην Τοπική Αυτοδιοίκηση – Λοιπές διατάξεις αρμοδιότητας ΥΠΕΣ», διαρθρώνεται σε έξι (6) κεφάλαια.

Στα Κεφάλαια Α΄ (άρθρα 50-68) και Β΄ (άρθρα 69-77) περιλαμβάνονται ρυθμίσεις σχετικές με την ανάδειξη των δημοτικών και περιφερειακών αρχών, αντιστοίχως. Συγκεκριμένως, ορίζονται, ιδίως, τα κωλύματα εκλογιμότητας (άρθρα 51 και 70), καθιερώνεται η αύξηση του αριθμού των υποψηφίων συμβούλων (άρθρα 52 και 71) και ρυθμίζεται ο τρόπος κατανομής των εδρών (άρθρα 58, 60 και 75), τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Περαιτέρω, εισάγεται η μέθοδος ορισμού του αριθμού των δημοτικών συμβούλων ανά εκλογική περιφέρεια (άρθρο 56) και καθορίζεται ο τρόπος κατάταξης των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων (άρθρο 62). Τέλος, προβλέπεται η διαδικασία ανάδειξης του προέδρου του συμβουλίου των κοινοτήτων με πληθυσμό άνω των τριακοσίων κατοίκων (άρθρα 63 και 67).

Το Κεφάλαιο Γ΄ (άρθρα 78-95) περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με το προσωπικό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, στα άρθρα 78-80 και 83 ρυθμίζονται ζητήματα αδειών, βαθμολογικής εξέλιξης και μετάταξης των υπαλλήλων Ο.Τ.Α. Το άρθρο 82 εισάγει εξαιρέσεις από τον κανόνα αναστολής των προσλήψεων πριν από τις δημοτικές και περιφερειακές εκλογές, στις περιπτώσεις που είτε οι προκηρύξεις για την πλήρωση των σχετικών θέσεων δημοσιεύθηκαν από το ΑΣΕΠ πριν από την προκήρυξη των εκλογών είτε ο σκοπός των προσλήψεων συνίσταται στην κάλυψη εποχικών αναγκών. Περαιτέρω, το άρθρο 87 καθιερώνει τη δυνατότητα των σχολικών φυλάκων, οι οποίοι αρχικώς τέθηκαν σε διαθεσιμότητα και εν συνεχεία μεταφέρθηκαν σε θέσεις υγειονομικού προσωπικού, να ζητήσουν τη μετάταξή τους στις υπηρεσίες που απασχολούνταν πριν τη θέση τους σε διαθεσιμότητα. Στα άρθρα 89-90 προβλέπεται η αύξηση, αφενός, του μέγιστου επιτρεπόμενου αριθμού συμβάσεων ορισμένου χρόνου στους Ο.Τ.Α. και, αφετέρου, του ορίου των υπερωριών των υπαλλήλων στις περιοχές που επλήγησαν από πυρκαγιές και έντονα καιρικά φαινόμενα. Με τα άρθρα 93-94 ρυθμίζονται θέματα μισθοδοσίας των μουσικών και ορίζονται οι προϋποθέσεις για την κατάταξή τους ως υπαλλήλων σε θέσεις Τεχνολογικής Εκπαίδευσης. Τέλος, με το άρθρο 95 παρέχεται η δυνατότητα σε δημοσιογράφους ή ηχολήπτες που υπηρετούν σε Ο.Τ.Α. α΄ βαθμού να μετακινούνται σε δημοτικές επιχειρήσεις με ειδικό σκοπό τη λειτουργία ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού.

Το Κεφάλαιο Δ΄ (άρθρα 96-103) ρυθμίζει θέματα που αφορούν την οργάνωση, τη λειτουργία και τα οικονομικά της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Συγκεκριμένως, το άρθρο 98 προβλέπει τη δυνατότητα δημοτικών επιχειρήσεων

ειδικού σκοπού, που έχουν ως αντικείμενο τη λειτουργία ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών, να συνιστούν ενώσεις επιχειρήσεων μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. Με τα άρθρα 99-100 εισάγονται αλλαγές στην οργάνωση και τη λειτουργία των Δημοτικών Επιχειρήσεων Ύδρευσης και Αποχέτευσης, οι οποίες αφορούν, πρώτον, τη διαδικασία ανάδειξης των ανεξάρτητων μελών των διοικητικών συμβουλίων και, δεύτερον, τον τρόπο επιλογής των γενικών διευθυντών. Τέλος, το άρθρο 102 παρατείνει έως τις 31.07.2019 την προθεσμία υποβολής από τους παιδικούς σταθμούς του πιστοποιητικού πυρασφάλειας, το οποίο είναι αναγκαίο για τη χορήγηση από τους δήμους της σχετικής άδειας ίδρυσης και λειτουργίας.

Το Κεφάλαιο Ε' (άρθρα 104-111) περιλαμβάνει διατάξεις σχετικές με την οργάνωση και τη λειτουργία του Υπουργείου Εσωτερικών και των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων. Ειδικότερα, προτείνεται αναδιάρθρωση της Διεύθυνσης Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης του Υπουργείου Εσωτερικών (άρθρο 104), ιδρύεται Εθνικό Εκλογικό Δίκτυο, ως ενιαίο κέντρο συντονισμού για θέματα που σχετίζονται με τη χρήση του διαδικτύου και των λοιπών Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) στις εθνικής εμβέλειας εκλογικές διαδικασίες, στις υποδομές και τα πληροφοριακά συστήματα των αρμόδιων φορέων για τη διεξαγωγή τους (άρθρο 105), ρυθμίζονται θέματα διακίνησης εγγράφων μέσω του πληροφοριακού συστήματος του Υπουργείου Εσωτερικών (άρθρο 106), καταργούνται τα άρθρα 239 και 240 του ν. 3852/2010 (άρθρο 107), τροποποιούνται τα άρθρα 218 και 228 του ίδιου νόμου (άρθρα 108 και 109, αντιστοίχως), καθώς, επίσης, και το άρθρο 263 του ν. 4555/2018 (άρθρο 110), και, τέλος, διά του άρθρου 111 συνιστώνται στις Αποκεντρωμένες Διοικήσεις θέσεις δικηγόρων με έμμισθη εντολή.

Το Κεφάλαιο ΣΤ' (άρθρο 112) περιέχει ρυθμίσεις για τις εκλογικές δαπάνες, οι οποίες πραγματοποιούνται ενόψει είτε των βουλευτικών εκλογών είτε των εκλογών για την ανάδειξη των Ελλήνων αντιπροσώπων στο ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Με τα άρθρα 113-115 ρυθμίζονται θέματα αρμοδιότητας του Υπουργείου Διοικητικής Ανασυγκρότησης. Συγκεκριμένως, προβλέπεται η σύσταση θέσεων μόνιμου προσωπικού στα Κέντρα Εξυπηρέτησης Πολιτών (Κ.Ε.Π.) των Ο.Τ.Α. α' βαθμού (άρθρο 113), παρέχεται η δυνατότητα σε υπαλλήλους να ολοκληρώσουν τη μετάταξή τους σε Κ.Ε.Π. (άρθρο 114) και, τέλος, επιμηκύνεται κατά ένα έτος, και ορίζεται στα τρία έτη συνολικώς, η διάρκεια της υποχρεωτικής παραμονής υπαλλήλων οι οποίοι έχουν μεταταγεί σε υπηρεσίες μικρών ορεινών και μικρών νησιωτικών περιοχών (άρθρο 115).

Με το άρθρο 117 ορίζεται η έναρξη ισχύος των διατάξεων του νόμου.

Β. Συμφώνως προς το άρθρο 4 παρ. 1 και 2 του Συντάγματος, «1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. 2. Οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις». Διά της διατύπωσης της παραγράφου 1 του άρθρου 4, διασφαλίζεται η ισότητα των πολιτών κατά την εφαρμογή του νόμου, αλλά, και η ισότητα του νόμου έναντι των πολιτών (Σ. Κοφίνη, Ερμηνεία επί του άρθρου 4 του Συντάγματος σε Φ. Σπυρόπουλο - Ξ. Κοντιάδη - Χ. Ανθόπουλο - Γ. Γεραπετρίτη, Το Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σελ. 54 και Α. Μανιτάκη, Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η έννοια του γενικού συμφέροντος, ΤοΣ 1978, σελ. 439-440 όπως αναφέρεται σε Κ. Χρυσόγονο, Σπ. Βλαχόπουλο, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 2017, σελ. 157). Κατοχυρώνεται έτσι, η αναλογική ισότητα, ήτοι, η όμοια μεταχείριση των ομοίων και η ανόμοια των ανομοίων. Η παράγραφος 2 του άρθρου 4 κατοχυρώνει την ισότητα των φύλων. Εν προκειμένω, δεν πρόκειται απλώς για ισότητα ενώπιον του νόμου, αλλά για ισότητα δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Θεσπίζεται, επομένως, ρητή συνταγματική επιταγή, η οποία απευθύνεται και στη δικαστική εξουσία, για την εξίσωση των εκατέρωθεν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων (βλ., σχετικώς, Κ. Χρυσόγονο, Σπ. Βλαχόπουλο, όπ. π., σελ. 178 επ., Α. Παντελή, Εγχειρίδιο συνταγματικού δικαίου, 4η έκδοση, 2018, σελ. 548 επ.).

Συμφώνως προς τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας, «η συνταγματική αρχή της ισότητας επιβάλλει εις τον νομοθέτην την ομοιόμορφον κατά το δυνατόν μεταχείρισιν των υπό τας autάς ή όμοιας συνθήκας τελούντων, δεν αποκλείεται όμως η ευχέρεια του νομοθέτου όπως αναλόγως και εν όψει των εκάστοτε ειδικών συνθηκών προβαίνει εις την θέσπισιν δικαιολογημένων διακρίσεων» (ΣτΕ Ολομ. 1806/1983, όπως αναφέρεται σε Α. Μαρκαντωνάτου-Σκαλτσά, Αρχή της Ισότητας σε Γενικές αρχές στη νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, 2007, σελ. 125).

Περαιτέρω, διά του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος ορίζεται ότι «[δ]εν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών». Συναφώς παρατηρείται ότι, ήδη πριν από την Αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, το ζήτημα της συνταγματικότητας των θετικών μέτρων με σκοπό την πραγμάτωση της ουσιαστικής ισότητας είχε κριθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο διατύπωσε την εξής θέση: «σε περίπτωση που διαπιστώνεται ότι σε βάρος μιας κατηγορίας προσώπων έχουν αναμφισβήτητα δημιουργηθεί στην πράξη λόγω κοινωνικών προκαταλήψεων τέτοιες διακρίσεις ώστε η απαρέγκλιτη εφαρμογή της αρχής της ισότητας να καταλήγει σε μια κατ' επίφαση μόνο ισότητα ενώ ουσιαστικά παγιώνει και διαι-

ωνίζει μιαν υφιστάμενη άνιση κατάσταση, είναι εντός του πνεύματος της συνταγματικής αρχής της ισότητας η λήψη από μέρους του νομοθέτη, κοινού ή κανονιστικού, των αντίστοιχων θετικών υπέρ της κατηγορίας αυτής μέτρων, όπου είναι πρόσφορα και αναγκαία, για ορισμένο χρονικό διάστημα, ώστε να μειωθούν οι υπάρχουσες ανισότητες μέχρις ότου εγκαθιδρυθεί μια πραγματική ισότητα. Δεν αντιβαίνει, συνεπώς, καταρχήν στο Σύνταγμα, αν συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, η λήψη θετικών υπέρ των γυναικών μέτρων στο βαθμό που τα μέτρα αυτά αποβλέπουν στην επίτευξη της αποκατάστασης μιας πραγματικής ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών» (ΣτΕ Ολομ. 1917-1929 και 1933/1998. Για το ζήτημα της συνταγματικότητας των θετικών μέτρων και τη συμμετοχή των γυναικών στη δημόσια ζωή βλ. Ν. Καλτσόγια – Τουρναβίτη, Υποαντιπροσώπευση γυναικών και δημοκρατία : η συνταγματικότητα των θετικών μέτρων για την ενδυνάμωση του ρόλου των γυναικών στη δημόσια ζωή, 1997).

Με την αναθεώρηση του άρθρου 116 παρ. 2, το 2001, η αρχή της ισότητας των φύλων αποκτά, σε συνδυασμό και με το άρθρο 4 παρ. 2, μία νέα προοπτική και καταλαμβάνει τη διάσταση ερμηνευτικής αρχής στο εδάφιο πρώτο και τη διάσταση κατευθυντήριας αρχής στο εδάφιο δεύτερο (βλ., σχετικώς, Γ. Γεραπετρίτη, Ερμηνεία επί του άρθρου 116 του Συντάγματος σε Φ. Σπυρόπουλο - Ξ. Κοντιάδη - Χ. Ανθόπουλο - Γ. Γεραπετρίτη, Το Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία, 2017, σελ. 1796 επ.). Αναφορικώς προς την ερμηνευτική αρχή του πρώτου εδαφίου, εισάγεται κανόνας ερμηνείας της συνταγματικής αρχής της ισότητας των φύλων κατ' άρθρον 4 παρ. 2 του Συντάγματος και αίρεται τυχόν αμφισβήτηση για τη συνταγματικότητα της θέσπισης θετικών μέτρων. Αναφορικώς προς την κατευθυντήρια γραμμή του δευτέρου εδαφίου, καθιερώνεται υποχρέωση του Κράτους για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού της αρχής της ισότητας, που δεν είναι άλλος από την πραγματική (ουσιαστική) ισότητα (βλ. Γ. Γεραπετρίτη όπ. π. σελ. 1796-1797). Με την εν λόγω διάταξη το Σύνταγμα απαιτεί την παρέμβαση τόσο του νομοθέτη, προκειμένου να αρθούν υφιστάμενες ανισότητες, όσο και του δικαστή, ώστε τα θετικά μέτρα που θεσπίζονται να μην είναι αντισυνταγματικά (βλ. και Γ. Γεραπετρίτη, Ισότητα και Θετικά Μέτρα, 2007, σελ. 199).

Συμφώνως προς τη νομολογία και τη θεωρία (βλ. Γ. Γεραπετρίτη, Ισότητα και θετικά μέτρα, όπ. π., σελ. 265 επ.), προκειμένου να είναι συνταγματικώς ανεκτό ένα θετικό μέτρο, πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις: α. Η συνδρομή, σε κάθε περίπτωση, της αντικειμενικής διάστασης της ανισότητας (βλ. ΣτΕ επταμ. 2831/2003, ΣτΕ Ολομ. 1917-1929 και 1933/1998) β. Η διαπίστωση του θεμιτού χαρακτήρα του σκοπού τον οποίο επιδιώκει η θέσπιση του μέτρου (βλ. ΣτΕ 166/2009) γ. Η τήρηση της αρχής της αναλογικότη-

τας, ιδίως κατ' αναφορά προς την καταλληλότητα του μέτρου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού (βλ. ΣτΕ επταμ. 2831/2003), και την εν στενή εννοία αναλογικότητα, την ευθεία, δηλαδή, στάθμιση των συγκρουόμενων δικαιωμάτων (βλ. ΣτΕ επταμ. 192/2004, ΣτΕ επταμ. 2831-2833/2003, ΣτΕ επταμ. 3185-3189/2003). Συνεπώς, ο νομοθέτης δεν απολαύει απεριόριστης διακριτικής ευχέρειας στην εισαγωγή θετικών μέτρων, αλλά δεσμεύεται από τα όρια που θέτει, ειδικώς, η αρχή της ισότητας και, γενικώς, οι λοιποί συνταγματικοί κανόνες (βλ. Γ. Γεραπετρίτη, Ισότητα και θετικά μέτρα, όπ. π., σελ. 397).

Περαιτέρω, η αρχή της ισότητας κατοχυρώνεται σε διεθνή και ευρωπαϊκά υπερνομοθετικής ισχύος κείμενα. Συμφώνως προς το άρθρο 4 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών «για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών» (κυρωθείσα με τον ν. 1342/1983), «[η] εκ μέρους των Κρατών μελών υιοθέτηση ειδικών προσκαίρων μέτρων που αποσκοπούν στην επίσπευση της εγκαθιδρύσεως μιας πραγματικής ισότητας μεταξύ των ανδρών και των γυναικών δεν θεωρείται σαν πράξη διακρίσεως όπως καθορίζεται στην παρούσα Σύμβαση, αλλά δεν πρέπει με κανένα τρόπο να έχει σα συνέπεια τη διατήρηση κανόνων άνισων ή ξεχωριστών τα μέτρα αυτά πρέπει να καταργηθούν μόλις επιτευχθούν οι αντικειμενικοί σκοποί στο θέμα της ισότητας ευκαιριών και μεταχειρίσεως». Επίσης, στο άρθρο 7 της ίδιας Σύμβασης ορίζεται ότι «[τ]α Κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για να εξαλείψουν τις διακρίσεις κατά των γυναικών στην πολιτική και δημόσια ζωή της χώρας» (βλ., συναφώς, και Λ. Παπαδοπούλου, Γυναικεία συμμετοχή και δημοκρατία: Οι ποσοστώσεις υπό το φως της πολιτικής και συνταγματικής θεωρίας, ΔτΑ, 32/2006, σελ. 1277).

Περαιτέρω, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ - κυρωθείσα δια του ν.δ. 53/1974) απαγορεύονται ρητώς οι διακρίσεις. Συγκεκριμένως, στο άρθρο 14 ορίζεται ότι «[η] χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούση συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος γλώσσης θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως». Το άρθρο 14 συμπληρώνει τις ουσιαστικές διατάξεις της ΕΣΔΑ και των Πρόσθετων Πρωτοκόλλων δεδομένου ότι η απαγόρευση διακρίσεων αφορά τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που αναγνωρίζονται από τη Σύμβαση (βλ., συναφώς, Η. Καστανά, Ερμηνεία επί του άρθρου 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σε Λ. Α. Σισιλιάνο (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: ερμηνεία κατ' άρθρο: δικαιώματα-παραδεκτό-δίκαιη ικανοποίηση-εκτέλεση, 2η έκδοση 2017, σελ. 590).

Συναφώς, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) διατύπωσε, διά της νομολογίας του, τη θέση ότι η προώθηση της ισότητας των φύλων αποτελεί στόχο για τα Κράτη Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, και μόνο η προβολή ιδιαίτερας σοβαρών λόγων αναφορικά προς διάκριση λόγω φύλου θα μπορούσε να θεωρηθεί σύμφωνη με την ΕΣΔΑ (βλ., συναφώς, Schuler – Zraggen κατά Ελβετίας της 24.06.1993, αρ. προσφ. 14518/89, Abdulaziz, Cabales και Balkandali κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 28.5.1985, αρ. προσφ. 9214/80, 9473/81, 9474/81. Βλ., συναφώς, Η. Καστανά, Ερμηνεία επί του άρθρου 14 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπ. π., σελ. 595 επ.).

Επίσης, ο αναθεωρημένος ευρωπαϊκός Κοινωνικός χάρτης (κυρωθείς διά του ν. 4359/2016) εισάγει διά του άρθρου Ε' (μέρος V) ρύθμιση συμφώνως προς την οποία «[η] άσκηση των δικαιωμάτων που διατυπώνονται σε αυτόν το Χάρτη διασφαλίζεται χωρίς διάκριση για οποιοδήποτε λόγο, όπως τη φυλή, το χρώμα, το φύλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την εθνική ή κοινωνική καταγωγή, την υγεία, τη σχέση με μία εθνική μειονότητα, τη γέννηση ή άλλη κατάσταση».

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), η αρχή της ισότητας κατοχυρώνεται στο άρθρο 2 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ), στο οποίο ορίζεται ότι «[η] Ένωση βασίζεται στις αξίες του σεβασμού της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της ισότητας, του κράτους δικαίου, καθώς και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων των προσώπων που ανήκουν σε μειονότητες. Οι αξίες αυτές είναι κοινές στα κράτη μέλη εντός κοινωνίας που χαρακτηρίζεται από τον πλουραλισμό, την απαγόρευση των διακρίσεων, την ανοχή, τη δικαιοσύνη, την αλληλεγγύη και την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών». Περαιτέρω, διά του άρθρου 3 παρ. 3 ορίζεται ότι «[η] Ένωση καταπολεμά τον κοινωνικό αποκλεισμό και τις διακρίσεις και προωθεί την κοινωνική δικαιοσύνη και προστασία, την ισότητα μεταξύ γυναικών και ανδρών, την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών και την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού». Εν συνεχεία, το άρθρο 8 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) προσδιορίζει υποχρέωση της ΕΕ να θεσπίζει μέτρα εξάλειψης των ανισοτήτων και την καλεί να προάγει την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών μέσα από όλες τις πολιτικές της. Ακόμη, Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, κατοχυρώνει διά του άρθρου 20 την αρχή της ισότητας και, εν συνεχεία, στο άρθρο 21 αναγνωρίζει την απαγόρευση διακρίσεων «ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, εθνοτικής καταγωγής ή κοινωνικής προέλευσης, γενετικών χαρακτηριστικών, γλώσσας, θρησκείας ή πεποιθήσεων, πολιτικών φρονημάτων ή κάθε άλλης γνώμης, ιδιότητας μέ-

λους εθνικής μειονότητας, περιουσίας, γέννησης, αναπηρίας, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού». Περαιτέρω, στο άρθρο 23 κατοχυρώνεται η ισότητα γυναικών και ανδρών.

Συναφώς παρατηρείται ότι, η ισότητα ανδρών και γυναικών, όπως αναγνωρίζεται στο άρθρο 23 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, αναγνωρίζεται ως θεμελιώδες δικαίωμα από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), συμφώνως προς το οποίο «το δικαίωμα κάθε ατόμου να μην υφίσταται διακρίσεις λόγω του φύλου του αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, των οποίων την προστασία οφείλει να εξασφαλίζει το Δικαστήριο (βλ., την απόφαση της 15ης Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 149/77, Defrenne, Συλλογή τόμος 1978, σ. 419, σκέψεις 26 και 27, και την απόφαση της 20ής Μαρτίου 1984 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 75/82 και 117/82, Razzouk και Beydoun κατά Επιτροπής, Συλλογή 1984, σ. 1509, σκέψη 16)» (C-13/94, 30/4/1996 σκέψη 19. Βλ., συναφώς, Α. Πλιάκο, Το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θεσμικό και ουσιαστικό δίκαιο, 2η έκδοση, 2018, σελ. 126).

Τέλος, βάσει των διατάξεων του πρωτογενούς δικαίου της ΕΕ έχει εκδοθεί μία σειρά από Οδηγίες, και, μεταξύ άλλων, η Οδηγία 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, «περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφαλίσεως», η Οδηγία 92/85/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Οκτωβρίου 1992, «σχετικά με την εφαρμογή μέτρων που αποβλέπουν στη βελτίωση της υγείας και της ασφάλειας κατά την εργασία των εγκύων, λεχώνων και γαλουχουσών εργαζομένων», η Οδηγία 2000/43/ΕΚ του Συμβουλίου, της 29ης Ιουνίου 2000, «περί εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχείρισης προσώπων ασχέτως φυλετικής ή εθνοτικής τους καταγωγής», η Οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, «για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία», η Οδηγία 2004/113/ΕΚ του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2004, «για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες και την παροχή αυτών», η Οδηγία 2006/54/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, «για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης», η Οδηγία 2010/18/ΕΕ του Συμβουλίου, της 8ης Μαρτίου 2010, «σχετικά με την εφαρμογή της αναθεωρημένης συμφωνίας-πλαισίου για τη γονική άδεια που συνήφθη από τις οργανώσεις BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP και ETUC και με την κατάργηση της οδηγίας 96/34/ΕΚ» καθώς και η Οδηγία 2010/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της

7ης Ιουλίου 2010, «για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν αυτοτελή επαγγελματική δραστηριότητα και για την κατάργηση της οδηγίας 86/613/ΕΟΚ του Συμβουλίου» (βλ., συναφώς και Σ. Κοφίνη, όπ. π., σελ. 56-57).

Γ. Το άρθρο 102 παρ. 2 του Συντάγματος αναφέρεται μόνον στις αρχές της καθολικής και της μυστικής ψηφοφορίας για την εκλογή των αρχών των ΟΤΑ. Πρέπει, όμως, να γίνει δεκτό ότι για την ανάδειξη των οργάνων των οργανισμών αυτών ισχύει και μια άλλη βασική αρχή, συμφώνως προς την οποία η εκλογή πρέπει να επαναλαμβάνεται σε εύλογα χρονικά διαστήματα (βλ. Αθ. Ράϊκο, Συνταγματικό Δίκαιο, τ. Ι/Β, 2009, σελ. 1126). Το Σύνταγμα δεν καθορίζει τη διάρκεια της θητείας των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης, καταλείποντας τον καθορισμό της στον κοινό νομοθέτη. Η διάταξη του άρθρου 53 παρ. 1 του Συντάγματος, η οποία καθορίζει τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου, δεν εφαρμόζεται, εν προκειμένω, αναλόγως, μπορεί ωστόσο να χρησιμεύει ως επιχείρημα για τον καθορισμό της θητείας των αρχών των τοπικών οργανισμών.

Έχει κριθεί, συναφώς, (ΣτΕ 2777/2013, 1788/2014) ότι ο τρόπος εκλογής των αρχών των ΟΤΑ, «στο μέτρο που δεν ρυθμίζεται από το Σύνταγμα, επαφίεται στον κοινό νομοθέτη (άρθρα 51 παρ. 3, 54 παρ. 1 και 102 παρ. 2 του Συντάγματος), ο οποίος όμως δεν μπορεί να θεσπίσει διατάξεις που αναιρούν ή περιορίζουν υπερμέτρως το ανωτέρω δικαίωμα του πολίτη (πρβλ. ΑΕΔ 35/1985, 13/1997). Κατά την ειδικότερη ρύθμιση του τρόπου εκλογής των αρχών των ΟΤΑ ο κοινός νομοθέτης διαθέτει μεν ευρύ, κατ' αρχήν, περιθώριο εκτιμήσεως για τον καθορισμό, εν όψει των πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν κάθε φορά του, κατά την κρίση του, πλέον προσφόρου και ενδεδειγμένου για τις συγκεκριμένες περιστάσεις εκλογικού συστήματος, υπό την επιφύλαξη, πάντως, της τηρήσεως των αρχών της ισότητας του εκλογικού δικαιώματος (άρθρα 4 παρ. 1 και 51 παρ. 3 του Συντάγματος) και της ευρύτερης δυνατής λαϊκής εκπροσωπήσεως (πρβλ. ΑΕΔ 36/1990), οι οποίες διέπουν επίσης την εκλογή των αρχών των ΟΤΑ, αλλά και της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας (πρβλ. ΑΕΔ 36/1990), υπό την έννοια ότι οι τιθέμενοι περιορισμοί στο δικαίωμα συμμετοχής του πολίτη στην πολιτική ζωή της Χώρας, δυνάμει των διατάξεων που ρυθμίζουν τον τρόπο αναδείξεως των αρχών των ΟΤΑ πρέπει να επιδιώκουν σκοπό συνταγματικά θεμιτό και να μην είναι δυσανάλογοι, σε σχέση με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα» (ΣτΕ Ολομ. 3684/2009).

Υπό το φως, μάλιστα, του συνταγματικώς θεμιτού σκοπού της ευρύτερης δυνατής εκπροσώπησης κάθε τοπικής κοινωνίας, έχει κριθεί, περαιτέρω, ότι «ο τρόπος αναδείξεως των δημοτικών συμβούλων, δηλαδή βάσει υποψηφιο-

τήτων στις εκλογικές περιφέρειες του οργανισμού τοπικής αυτοδιοίκησης και όχι ενιαία στην περιοχή του, (...), κείται εντός των πλαισίων της καταλειπόμενης από το Σύνταγμα ελευθερίας του νομοθέτη να καθορίζει το κατά την κρίση του περισσότερο πρόσφορο και ενδεδειγμένο, με τις συγκεκριμένες περιστάσεις, εκλογικό σύστημα και δεν θίγει τον πυρήνα του εκλογικού δικαιώματος ούτε παραβιάζει την ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής βουλήσεως και τις αρχές της ισότητας του εκλογικού δικαιώματος και της ευρύτερης λαϊκής εκπροσωπήσεως ούτε της αναλογικότητας, εφόσον η ρύθμιση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι ακατάλληλη για την επίτευξη του προαναφερθέντος συνταγματικώς θεμιτού σκοπού ούτε, εξ άλλου, υπερακοντίζει τον σκοπό αυτό. Ειδικά όσον αφορά τον επικεφαλής-υποψήφιο δήμαρχο του επιλαχόντος συνδυασμού, δεν αντίκειται στις προμνησθείσες αρχές, αλλά αντίθετα είναι θεμιτή και εύλογη η επιλογή του νομοθέτη να καταλαμβάνει αυτός την έδρα στην εκλογική περιφέρεια, στην οποία ο συνδυασμός του έλαβε τις περισσότερες ψήφους, έστω και εάν αυτό έχει ως αποτέλεσμα την μη εκλογή του υποψηφίου δημοτικού συμβούλου του ίδιου συνδυασμού που έλαβε κατά σειρά τους περισσότερους σταυρούς προτίμησης, δεδομένου ότι αφενός είναι πάντως εκ των προτέρων γνωστός στους υποψηφίους και στους εκλογείς ο τρόπος αυτός αναδείξεως των τακτικών και αναπληρωματικών δημοτικών συμβούλων στις ανά εκλογική περιφέρεια έδρες που κατανέμονται στον επιτυχόντα και στους επιλαχόντες συνδυασμούς και αφετέρου οι σχετικές ρυθμίσεις εναρμονίζονται προς το κατά τις προμνησθείσες διατάξεις σύστημα εκλογής δημοτικών συμβούλων ανά εκλογική περιφέρεια που συνδέεται με το θεσπισθέν νέο πλαίσιο δομής των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (ΣΤΕ 1788/2014, πρβλ., και, ΣΤΕ 2140/2013 Ολομ., 2777/2013 επταμελής - ΑΕΔ 20/2010 8η σκέψη - ΑΕΔ 1, 4, 5, 6, 18/1994, 30/1994, 2/2001, επίσης και ΑΕΔ 19/2010).

II. Παρατηρήσεις επί των άρθρων

1. Επί του άρθρου 2

Το άρθρο 2 του νομοσχεδίου τιτλοφορείται «Ορισμοί». Συναφώς επισημαίνεται ότι σημαντικός αριθμός ορισμών εμπεριέχεται ήδη, με ορισμένες λεκτικές αποκλίσεις, σε ισχύουσες ευρωπαϊκές Οδηγίες. Ενδεικτικώς, οι ορισμοί των εννοιών «έμμεση διάκριση», «παρενόχληση» και «γενετήσια παρενόχληση» εμπεριέχονται στο άρθρο 2 της Οδηγίας 2006/54 ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Ιουλίου 2006, «για την εφαρμογή της αρχής των ίσων ευκαιριών και της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών σε θέματα εργασίας και απασχόλησης» (ενσωμάτωση διά του

ν. 3896/2010) και στο άρθρο 3 της Οδηγίας 2010/41/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 7ης Ιουλίου 2010, «για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών που ασκούν αυτοτελή επαγγελματική δραστηριότητα και για την κατάργηση της οδηγίας 86/613/ΕΟΚ του Συμβουλίου» (ενσωμάτωση διά του ν. 4097/2012 - ο όρος γενετήσια παρενόχληση αποδίδεται και στις δύο ανωτέρω Οδηγίες με τον όρο σεξουαλική παρενόχληση).

Προς αποφυγή σύγχυσης ως προς την εφαρμογή της προτεινόμενης διάταξης, και με δεδομένη τη διαρρύθμιση πολλών εκ των αναφερομένων ζητημάτων τόσο στο δίκαιο της ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και στο διεθνές δίκαιο (βλ., σχετικώς, Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Πρόληψη και την Καταπολέμηση της Βίας κατά των γυναικών και της Ενδοοικογενειακής Βίας, κυρωθείσα διά του ν. 4531/2018), προτείνεται, οι ορισμοί να περιορισθούν σε όσα ζητήματα δεν προσδιορίζονται ήδη ρητώς από την ευρωπαϊκή και διεθνή νομοθεσία, η οποία έχει κυρωθεί στην ελληνική έννομη τάξη και έχει, συμφώνως προς το Σύνταγμα υπερνομοθετική ισχύ.

Περαιτέρω, στον ορισμό που δίνεται αναφορικώς προς τα «θετικά μέτρα» («πράξεις και αποφάσεις που λαμβάνονται από τη διοίκηση οι οποίες αποσκοπούν στην εξάλειψη των ανισοτήτων των φύλων, σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου 116 του Συντάγματος») θα μπορούσε να προστεθεί ρητή αναφορά και στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

2. Επί του άρθρου 5

Συμφώνως προς την αιτιολογική έκθεση, με το άρθρο 5 «προστίθεται μία νέα αρμοδιότητα στον τομέα Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης των Δήμων και των Κοινοτήτων». Κατόπιν τούτου, για λόγους νομοτεχνικής αρτιότητας, θα μπορούσε να αντικατασταθεί η φράση «[σ]την παρ. 1 του άρθρου 75 του ν. 3463/2006 («Κύρωση Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων»-Α'114), προστίθεται υποπερίπτ. 35 ως εξής», με τη φράση: «Στην παρ. Ι περ. ε) [τομέας Κοινωνικής Προστασίας και Αλληλεγγύης] του άρθρου 75 του ν. 3463/2006 («Κύρωση Κώδικα Δήμων και Κοινοτήτων»-Α'114), προστίθεται υποπερίπτ. 35 ως εξής».

3. Επί του άρθρου 13

Διά του άρθρου 13 ορίζεται ότι «[ο]ι δημόσιες υπηρεσίες, τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.), καθώς και τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου (Ν.Π.Ι.Δ.) που ανήκουν στη Γενική Κυβέρνηση, συλλέγουν και τηρούν υποχρεωτικά στατιστικά στοιχεία με βάση το φύλο για τους τομείς ευθύνης τους. Τα στοιχεία αυτά αποστέλλονται, σε ετήσια βάση, και μία του-

λάχιστον φορά κατ' έτος, στο Τμήμα Τεκμηρίωσης, Έρευνας και Ψηφιακής Υποστήριξης (Παρατηρητήριο) της ΓΓΙΦ. Η τελευταία τηρεί σχετικό αρχείο το οποίο αξιοποιείται για τη λειτουργία του Παρατηρητηρίου για την Ισότητα των Φύλων».

Παρατηρείται, κατ' αρχάς, ότι η λέξη «υποχρεωτικά» θα μπορούσε να αντικατασταθεί με τη λέξη «υποχρεωτικώς» ώστε να είναι βέβαιο ότι πρόκειται για επίρρημα.

Επίσης, χρήσιμο θα ήταν να διευκρινισθεί η φράση «στατιστικά στοιχεία με βάση το φύλο» και, ιδίως, να προσδιορισθεί ποια είναι αυτά.

Τέλος, η τήρηση σχετικού αρχείου από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων, εφόσον περιέχει προσωπικά δεδομένα, ευνόητο είναι ότι θα πρέπει να είναι σύμφωνη με τους σκοπούς του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ».

4. Επί του άρθρου 15

Διά του άρθρου 15 τροποποιείται η παρ. 6 του άρθρου 34 του π.δ. 26/2012 ως προς την ανακήρυξη των εκλογικών συνδυασμών αυτοτελών κομμάτων, συνασπισμού συνεργαζομένων κομμάτων και ανεξαρτήτων και αυξάνεται το ποσοστό του αριθμού των υποψηφίων ανά φύλο από τριάντα (30%) σε σαράντα τοις εκατό (40%) του συνολικού αριθμού των υποψηφίων ανά εκλογική περιφέρεια. Συναφώς επισημαίνεται ότι αντίστοιχη ρύθμιση είναι σε ισχύ αναφορικά προς τις υποψηφιότητες δημοτικών και περιφερειακών συμβούλων (βλ. άρθρο 18 παρ. 4 περ. γ) του ν. 3852/2010, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 14 του ν. 4555/2018 «(...) Ο αριθμός των υποψήφιων δημοτικών συμβούλων από κάθε φύλο ανέρχεται σε ποσοστό σαράντα τοις εκατό (40%), τουλάχιστον, του συνολικού αριθμού των υποψηφίων του οικείου συνδυασμού», καθώς και το άρθρο 120 παρ. 5 περ. γ) του ν. 3852/2010, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 51 του ν. 4555/2018 «(...) Ο αριθμός των υποψήφιων περιφερειακών συμβούλων από κάθε φύλο ανέρχεται σε ποσοστό σαράντα τοις εκατό (40%), τουλάχιστον, του συνολικού αριθμού των υποψηφίων του οικείου συνδυασμού».

Η προτεινόμενη ρύθμιση εισάγει θετικό μέτρο υπέρ των γυναικών, το οποίο, συμφώνως προς την αιτιολογική έκθεση, «παρεμβαίνει στην εκλογική διαδικασία με στόχο την ενίσχυση της παρουσίας των γυναικών στην πολιτική ζωή». Η κατά περίπτωση, πάντως, εισαγωγή τέτοιων μέτρων με νομοθετικές ή κανονιστικές διατάξεις δεν διέπεται από απεριόριστη διακριτική ευ-

χέρεια, αλλά υπόκειται στα όρια που θέτουν κυρίως η αρχή της ισότητας και η αρχή της αναλογικότητας, και αξιολογείται, κατά περίπτωση, κατά τον δικαστικό έλεγχο (πολύ περισσότερο, μάλιστα, όταν κατά την εφαρμογή θεσπισθέντος θετικού μέτρου αλληλεπιδρούν περισσότερα συνταγματικώς κατοχυρωμένα δικαιώματα).

Συναφώς επισημαίνεται ότι η συνταγματικότητα ρύθμισης του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (πρόκειται για το άρθρο 54 παρ. 3 του π. δ. 410/1995), συμφώνως προς την οποία ο αριθμός των υποψηφίων συμβούλων από κάθε φύλο πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό ίσο τουλάχιστον με το 1/3 του συνολικού αριθμού των υποψηφίων κάθε συνδυασμού, έχει κριθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας (βλ. ΣΤΕ επταμ. 2831-4/2003, 3027-8/2003, 3185/2003, 3187-9/2003 και 192/2004), το οποίο απεφάνθη ότι «με την συνταγματική αυτή διάταξη [του άρθρου 116 παρ. 2], ερμηνευόμενη ενόψει α) της παραπάνω έλλειψης περιορισμών ως προς τους τομείς στους οποίους επιβάλλεται να λαμβάνονται θετικά μέτρα, β) του σκοπού της, που αποβλέπει, με την θέσπιση θετικών μέτρων, στην επίτευξη του μέγιστου δυνατού θετικού αποτελέσματος ως προς την ισότιμη πρόσβαση γυναικών και ανδρών στα δημόσια αξιώματα, όπως είναι τα αιρετά αξιώματα των ΟΤΑ, γ) των διεθνών δεσμεύσεων που έχει αναλάβει, από πολλού χρόνου, η Ελλάδα να εξασφαλίσει και με την θέσπιση θετικών μέτρων, την άσκηση και απόλαυση από τις γυναίκες, σε ισότιμη βάση με τους άνδρες, όλων των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων (βλ. ανωτέρω τα άρθρα 1, 3, 4, 7 και 24 της "Σύμβασης των Ενωμένων Εθνών για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών" που κυρώθηκε με τον ν. 1342/1983, καθώς και τα άρθρα 2 παρ. 1 και 2, 3, 25 και 26 του "Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα", που κυρώθηκε με το ν. 2462/1997) και δ) του από την κοινή πείρα γνωστού γεγονότος της κατ' εξοχήν υποεκπροσώπησης των γυναικών στον υπό ευρεία έννοια χώρο της πολιτικής δράσης, που συνδέεται με την άσκηση των πολιτικών δικαιωμάτων τους, ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να επιτρέψει τη θέσπιση θετικών μέτρων κάθε μορφής και σε όλους τους τομείς δράσης των δύο φύλων, δηλαδή τόσο στους τομείς των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όσο και στο τομέα των πολιτικών δικαιωμάτων, υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι τα θεσπιζόμενα θετικά μέτρα δεν συνεπάγονται υπέρμετρους περιορισμούς που θίγουν τον πυρήνα των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων, στα οποία αφορούν». (ΣΤΕ επταμ. 2831/2003 βλ., συναφώς, Μ. Πικραμένο, Όψεις της Εκλογικής νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας υπό τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας σε Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας, 2004, σελ. 831 και

Γ. Γεραπετρίτη, Ποσοστώσεις γυναικών σε εκλόγιμα αξιώματα, ΔΤΑ, 32/2006, σελ. 1305).

Συνεπώς, κρίθηκε ότι τα συγκεκριμένα μέτρα ποσόστωσης στα ψηφοδέλτια για τις εκλογές της τοπικής αυτοδιοίκησης δικαιολογούνται από την «επιτακτική ανάγκη θεμελίωσης, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 2 και 5 παρ. 1 του Σ, μιας πραγματικής ισότητας των φύλων κατά την πρόσβαση στα αιρετά αξιώματα» (ΣτΕ επταμ. 2831/2003 βλ., σχετικώς, και Γ. Γεραπετρίτη, Ποσοστώσεις γυναικών σε εκλόγιμα αξιώματα, όπ. π., σελ. 1305) καθώς και ότι πρόκειται για μέτρο το οποίο «είναι πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, αφενός μεν γιατί με την υποχρεωτική ποσόστωση θα υπάρξουν, οπωσδήποτε, περισσότερες γυναίκες υποψήφιες και συνεπώς, σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και της κοινής πείρας, θα εκλεγούν και περισσότερες γυναίκες σε θέσεις δημοτικών και τοπικών συμβούλων, αφετέρου, δε, γιατί δεν θίγει με τρόπο δυσανάλογο, σε σχέση με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, τα δικαιώματα των ανδρών, που δεν ανήκουν στην ομάδα την οποία το μέτρο αυτό ευνοεί, γιατί, ανεξαρτήτως του ότι το μέτρο αυτό ισχύει και αντιστρόφως, δηλαδή υπέρ των ανδρών, διασφαλίζοντας ένα ελάχιστο υποχρεωτικό ποσοστό συμμετοχής ανδρών υποψήφιων δημοτικών και τοπικών συμβούλων στους συνδυασμούς, η επιβαλλόμενη υποχρεωτική ποσόστωση είναι μάλλον χαμηλή και αφορά τον αριθμό των γυναικών υποψήφιων δημοτικών και τοπικών συμβούλων που πρέπει να περιλαμβάνει κάθε συνδυασμός και όχι τον αριθμό των γυναικών δημοτικών και τοπικών συμβούλων που πρέπει να εκλέγονται υποχρεωτικώς από κάθε συνδυασμό» (ΣτΕ επταμ. 2831/2003).

Συναφώς επισημαίνεται ότι, σε επίπεδο συγκριτικού δικαίου, στη Γαλλία καθιερώνεται η ισότιμη αντιπροσώπευση (*parité*) ως μέσο προώθησης της πολιτικής ισότητας (άρθρο 1 του Γαλλικού Συντάγματος). Περαιτέρω, το βελγικό Σύνταγμα προβλέπει στο άρθρο 11δς ότι οι εθνικοί κανόνες δικαίου (συγκεκριμένως το άρθρο 11δς του Συντάγματος αναφέρεται σε νόμο, διάταγμα καθώς και νομικές πράξεις που εκδίδονται στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων των Περιφερειών) εγγυώνται σε γυναίκες και άνδρες την ίση άσκηση των δικαιωμάτων και ελευθεριών και κυρίως προωθεί την ίση πρόσβαση σε αιρετά και δημόσια αξιώματα. (Λ. Παπαδοπούλου, όπ. π., σελ. 1276). Αντιστοίχως, το ιταλικό Σύνταγμα στο άρθρο 51 κατοχυρώνει την ισότητα των φύλων στα πολιτικά δικαιώματα και ορίζει ότι «η Δημοκρατία προωθεί την ισότητα ευκαιριών γυναικών και ανδρών μέσω ειδικών μέτρων» και το άρθρο 109 του πορτογαλικού Συντάγματος ορίζει ότι άμεση και ενεργή συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην πολιτική ζωή αποτελεί θεμελιώδες μέσο για την εδραίωση του δημοκρατικού συστήματος και ότι ο νόμος προωθεί την ισότη-

τα κατά την άσκηση των ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και την απουσία διακρίσεων λόγω φύλου όσον αφορά στην πρόσβαση στην πολιτική ζωή (βλ., συναφώς, Χ. Δεληγιάννη-Δημητράκου, Θετικά μέτρα και αρχή της ισότητας από τη σκοπιά του συγκριτικού δικαίου, ΤοΣ 1-2/2014, σελ. 51 επ.).

Τέλος, σημειώνεται ότι εννέα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βέλγιο, Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Γαλλία Κροατία, Πολωνία, Πορτογαλία και Σλοβενία) έχουν υιοθετήσει αντίστοιχες ποσοστώσεις προκειμένου να βελτιώσουν την ισότητα μεταξύ των φύλων στα εθνικά Κοινοβούλια (βλ. σχετικά την ετήσια μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αναφορικά προς την ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών δημοσιευθείσα την 7η Μαρτίου 2019 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/annual_report_ge_2019_en.pdf).

5. Επί του άρθρου 16

Διά της παραγράφου 1 άρθρου 16, τροποποιείται το άρθρο 6 του ν. 2839/2000 και προστίθεται εδάφιο συμφώνως προς το οποίο, δεν είναι νόμιμη η συγκρότηση συλλογικού οργάνου, στο οποίο έκαστο φύλο δεν εκπροσωπείται σε ποσοστό τουλάχιστον ίσο με το 1/3, όπως ειδικότερα ορίζεται στα εδάφια α) και β) του άρθρου 6 του ν. 2839/2000. Περαιτέρω, ορίζονται ρητώς εξαιρέσεις στον ανωτέρω κανόνα στην περίπτωση «συλλογικών οργάνων των οποίων τα μέλη εν μέρει ή στο σύνολό τους ορίζονται ως εκ της θέσεως αυτών (ex officio) ή προέρχονται από εκλογή ή ορίζονται από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και τα εποπτευόμενα από αυτό νομικά πρόσωπα λόγω αποδεδειγμένης ανεπάρκειας ικανού αριθμού προσώπων του ετέρου φύλου».

Συναφώς, επισημαίνεται ότι σε περίπτωση μη τήρησης του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, η συγκρότηση συλλογικού οργάνου είναι και εκ του νόμου μη νόμιμη (βλ., συναφώς, τη νομολογία των Διοικητικών Δικαστηρίων, ΔΕφΑθην., 602/2007, 216/2007, 890/2007, 811/2012, στο μέτρο που κρίνεται μη νόμιμη η συγκρότηση, όταν δεν τηρείται ο ανωτέρω κανόνας του άρθρου 6 του ν. 2839/2000). Περαιτέρω, παρατηρείται ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε κρίνει ότι η ανωτέρω διάταξη του άρθρου 6 του ν. 2839/2000 δεν εφαρμόζεται σε περίπτωση ορισμού μελών ex officio (ΣτΕ επταμ. 2977/2014).

6. Επί του άρθρου 23

Διά του άρθρου 23 τροποποιείται το άρθρο 622 Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας και προστίθεται περίπτωση 4, ως εξής: «[Στις διαφορές που αναφέρονται στο προηγούμενο άρθρο, αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία ερ-

γαζομένων ή εργοδοτών, αναγνωρισμένες ενώσεις τους ή επιμελητήρια έχουν το δικαίωμα:] 4) να παρεμβαίνουν υπέρ διαδίκου, ο οποίος ασκεί τα δικαιώματα που απορρέουν από την εκάστοτε ισχύουσα νομοθεσία για την τήρηση της αρχής της ίσης μεταχείρισης των φύλων και την καταπολέμηση των διακρίσεων με βάση το φύλο στην εργασία και ιδίως από τον ν. 3896/2010 (Α' 207), σε οποιοδήποτε στάδιο της δίκης και στην κατ' αναίρεση δίκη, εφόσον η διαφορά δικάζεται κατά την ειδική διαδικασία των εργατικών διαφορών».

Συμφώνως προς το άρθρο 22 παρ. 2 του ν. 3896/2010, το οποίο ενσωματώνει το άρθρο 17 της Οδηγίας 2006/54, ορίζεται ότι «[ν]ομικά πρόσωπα και ενώσεις προσώπων που δικαιολογούν σχετικό έννομο συμφέρον μπορούν, κατόπιν συναίνεσης του θιγόμενου από παραβάσεις του παρόντος νόμου, να ασκούν στο όνομα[ά] του προσφυγή ενώπιον των αρμόδιων διοικητικών ή δικαστικών αρχών. Μπορούν επίσης να παρεμβαίνουν προς υπεράσπιση του ενώπιον των διοικητικών ή δικαστικών αρχών».

Συναφώς παρατηρείται ότι το άρθρο 622 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το οποίο τροποποιείται εν προκειμένω με την προτεινόμενη διάταξη αναφέρεται μόνο σε αναγνωρισμένα επαγγελματικά σωματεία εργαζομένων ή εργοδοτών, αναγνωρισμένες ενώσεις τους ή επιμελητήρια, ενώ ο ν. 3896/2010, ο οποίος ενσωματώνει την ανωτέρω Οδηγία, αναφέρεται, εν γένει, σε Νομικά πρόσωπα και ενώσεις προσώπων που δικαιολογούν σχετικό έννομο συμφέρον και, επομένως, έχει ευρύτερο πεδίο εφαρμογής.

7. Επί του άρθρου 27

Διά του άρθρου 27 ορίζεται ότι για τη σύσταση και τη στελέχωση μονάδων επικοινωνιακών μέσων εικοσιτετράωρης πανελλαδικής υποστήριξης γυναικών - θυμάτων βίας «τα αρμόδια όργανα προβαίνουν στις απαραίτητες τροποποιήσεις του Οργανισμού του Υπουργείου Εσωτερικών». Συναφώς παρατηρείται ότι το π.δ. 147/2017 «Οργανισμός του Υπουργείου Εσωτερικών» έχει εκδοθεί δυνάμει του άρθρου 54 του ν. 4178/2013, το οποίο στην παρ. 1 ορίζει ότι η «οργάνωση και λειτουργία των υπουργείων, των αυτοτελών δημοσίων υπηρεσιών, των αποκεντρωμένων διοικήσεων και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου καθορίζεται με τους Οργανισμούς των φορέων αυτών, οι οποίοι καταρτίζονται, αντικαθίστανται ή τροποποιούνται με προεδρικά διατάγματα, τα οποία εκδίδονται με πρόταση των Υπουργών Διοικητικής Μεταρρύθμισης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, Οικονομικών και του αρμόδιου κατά περίπτωση Υπουργού».

Υπό το φως των ανωτέρω, και για λόγους νομοτεχνικής σαφήνειας, θα μπορούσε να αντικατασταθεί η ως άνω διάταξη και να ορισθεί ρητώς ότι ο

Οργανισμός του Υπουργείου Εσωτερικών τροποποιείται συμφώνως προς το αρ. 54 του ν. 4178/2013.

8. Επί του άρθρου 28

Διά του άρθρου 28 ορίζεται ότι «[κ]άθε υπηρεσία του Δικτύου Δομών ενημερώνει υποχρεωτικά το ηλεκτρονικό σύστημα που τηρείται στη Γ.Γ.Ι.Φ. με τα στοιχεία των γυναικών – θυμάτων έμφυλης βίας, στις οποίες παρέχει υπηρεσίες, σύμφωνα με τις διατάξεις περί προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα».

Συμφώνως προς το άρθρο 5 του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ», τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα «β) συλλέγονται για καθορισμένους, ρητούς και νόμιμους σκοπούς και δεν υποβάλλονται σε περαιτέρω επεξεργασία κατά τρόπο ασύμβατο προς τους σκοπούς αυτούς· η περαιτέρω επεξεργασία για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον ή σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή στατιστικούς σκοπούς δεν θεωρείται ασύμβατη με τους αρχικούς σκοπούς σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1 ("περιορισμός του σκοπού") (...) ε) διατηρούνται υπό μορφή που επιτρέπει την ταυτοποίηση των υποκειμένων των δεδομένων μόνο για το διάστημα που απαιτείται για τους σκοπούς της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα· τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μπορούν να αποθηκεύονται για μεγαλύτερα διαστήματα, εφόσον τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα θα υποβάλλονται σε επεξεργασία μόνο για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς, σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1 και εφόσον εφαρμόζονται τα κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα που απαιτεί ο παρών κανονισμός για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων ("περιορισμός της περιόδου αποθήκευσης")».

Υπό το φως των ανωτέρω, αφενός, θα μπορούσε να διευκρινισθεί το χρονικό διάστημα τήρησης των σχετικών στοιχείων, αφετέρου, προς πλήρωση της αναγκαίας προϋπόθεσης για τη συνδρομή καθορισμένου, ρητού και νόμιμου σκοπού για την επεξεργασία των στοιχείων, θα μπορούσε ο υπηρετούμενος από την επεξεργασία σκοπός να ορίζεται ρητώς.

9. Επί του άρθρου 29

Διά του άρθρου 29 ορίζεται ότι «[ο] Πρότυπος Εσωτερικός Κανονισμός Λειτουργίας [για τις μονάδες υγείας της Γενικής Γραμματείας Ισότητας Φύλων] περιλαμβάνει κατευθύνσεις για όλα τα θέματα αναφορικά με την οργάνωση και τη λειτουργία των μονάδων αρμοδιότητάς τους και ιδίως: (...) ε) τις διαδικασίες τήρησης αρχείου και ατομικών φακέλων των ωφελουμένων, σύμφωνα με τον ν. 2472/1997 (Α΄ 50) και τον Γενικό Ευρωπαϊκό Κανονισμό περί Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΕΕ 2016/679)».

Συναφώς παρατηρείται ότι ο Κανονισμός (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 «για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ», έχει ως αντικείμενο, όπως, εξ άλλου, προκύπτει σαφώς και από τον τίτλο του, την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ. Ωστόσο, ο νόμος 2472/1997 ενσωματώνει στην ελληνική έννομη τάξη την προαναφερθείσα Οδηγία (βλ., συναφώς, και τη νομοθεσία περί προσωπικών δεδομένων, όπως αναφέρεται στον ιστότοπο της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα http://www.dpa.gr/portal/page?_pageid=33,213319&_dad=portal&_schema=PORTAL). Κατόπιν τούτου, και δεδομένης της συγκρότησης, με απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «ειδικής νομοπαρασκευαστικής επιτροπής με αντικείμενο α) την κατάρτιση σχεδίου νόμου για την ενσωμάτωση στην εθνική έννομη τάξη της Οδηγίας 2016/680/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 "για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα από αρμόδιες αρχές για τους σκοπούς της πρόληψης, διερεύνησης, ανίχνευσης ή δίωξης ποινικών αδικημάτων ή της εκτέλεσης ποινικών κυρώσεων και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της απόφασης - πλαίσιο 2008/977/ΔΕΥ του Συμβουλίου" (...) και β) την εξέταση του ενδεχόμενου λήψης νομοθετικών μέτρων για την εφαρμογή του Κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της Απριλίου 2016 "για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της Οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων)", (απόφαση 43519/14.6.2016 (Β΄ 1913/27.6.2016) όπως αυτή τροποποιήθηκε με τις υπ. αριθμ. 45278/15.6.2017 (Β΄ 2145/22.6.2017), 80875 οικ./Φ.296/ 15.11.2018 (Β΄ 5209/20.11.2018) και 95634/2018/Φ.296 (Β΄ 11/10.1.2019) αποφάσεις), αναμένεται η υιοθέτηση στο εθνικό δίκαιο,

νομοθετικού πλαισίου, το οποίο θα είναι σύμφωνο με το νέο νομοθετικό καθεστώς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (βλ. και τον ισότοπο της Αρχής Προστασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, όπου σχετικώς επισημαίνεται ότι «αναμένεται ο εθνικός εφαρμοστικός νόμος του ΓΚΠΔ»).

Υπό το φως των ανωτέρω, σκόπιμη θα ήταν η απαλοιφή της αναφοράς του εν λόγω νόμου 2472/1997 στη διάταξη του άρθρου 29.

10. Επί του 30 σε συνδυασμό με τα άρθρα 25 και 26

Διά του άρθρου 25 ορίζεται ότι «[σ]τη Γενική Γραμματεία Ισότητας Φύλων (Γ.Γ.Ι.Φ.) του Υπουργείου Εσωτερικών, στα νομικά πρόσωπα με αντικείμενο θέματα ισότητας που εποπτεύονται από το Υπουργείο Εσωτερικών, στους Ο.Τ.Α. α' βαθμού και στα νομικά πρόσωπα αυτών μπορεί να συνιστάται οργανική μονάδα, με τον τίτλο "Συμβουλευτικό Κέντρο Γυναικών"». Διά του άρθρου 26 ορίζεται ότι «[σ]τους Ο.Τ.Α. α' βαθμού και στα νομικά πρόσωπα αυτών και στα νομικά πρόσωπα με αντικείμενο θέματα ισότητας που εποπτεύονται από το Υπουργείο Εσωτερικών, μπορεί να συνιστάται οργανική μονάδα, με τον τίτλο "Ξενώνας Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών"». Εν συνεχεία, το άρθρο 30 εισάγει ρύθμιση συμφώνως προς την οποία «τα Συμβουλευτικά Κέντρα Γυναικών, οι Ξενώνες Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών και τα επικοινωνιακά μέσα εικοσιτετράωρης πανελλαδικής υποστήριξης -ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΗ SOS 15900 μπορεί να καλύπτονται ως προς τη χρηματοδότησή τους από εθνικούς ή και ευρωπαϊκούς πόρους. Σε περίπτωση συγχρηματοδότησης από ευρωπαϊκούς πόρους εφαρμόζονται οι κανόνες και το σύστημα διαχείρισης και ελέγχου του ΕΣΠΑ ή άλλου συναφούς προγράμματος συγχρηματοδότησης ή χρηματοδότησης».

Συναφώς επισημαίνεται ότι, όπως προκύπτει από τις διατάξεις 25 και 26, η εν λόγω σύσταση «Συμβουλευτικών Κέντρων Γυναικών» και «Ξενώνων Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών» είναι δυνατή. Σχετικώς, το άρθρο 30 προβλέπει ότι η χρηματοδότηση μπορεί να καλύπτεται από εθνικούς και ευρωπαϊκούς πόρους.

Δεδομένου ότι η σύσταση «Συμβουλευτικών Κέντρων Γυναικών» και «Ξενώνων Φιλοξενίας Κακοποιημένων Γυναικών» είναι δυνατή, οι σχετικές αρμοδιότητες που τους απονέμονται, ιδιαιτέρως σημαντικές ως προς την υποστήριξη των γυναικών, ιδίως, θυμάτων βίας, μόνον παραλλήλως προς τις αρμοδιότητες του κεντρικού Κράτους μπορούν να ασκηθούν, δοθέντος ότι, για τη μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων από κεντρικά ή περιφερειακά όργανα του Κράτους προς την τοπική αυτοδιοίκηση, «απαιτείται συγχρόνως να μεταφέρονται και οι αντίστοιχοι πόροι που είναι αναγκαίοι για την άσκηση των αρμοδιοτήτων αυτών» (ΣτΕ 2599/2011).

11. Επί του άρθρου 39

Διά του άρθρου 39 τροποποιείται το άρθρο 15 του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας και, συγκεκριμένως, αντικαθίσταται η παράγραφος 3, ως εξής: «Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις πολιτογράφησης που πρέπει να συντρέχουν στο πρόσωπο των αιτούντων ομογενών από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης καθορίζονται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών. Με την ίδια απόφαση ορίζονται και τα δικαιολογητικά που πρέπει να συνοδεύουν τις αιτήσεις που υποβάλλονται».

Συμφώνως προς τις διατάξεις του άρθρου 43 του Συντάγματος παρέχεται στον κοινό νομοθέτη η εξουσία να μεταβιβάζει την αρμοδιότητά του προς θέσπιση κανόνων δικαίου στην εκτελεστική εξουσία, υπό την επιφύλαξη ότι το αντικείμενο της ρύθμισης δεν έχει – με άλλη συνταγματική διάταξη – εξαιρεθεί της νομοθετικής εξουσιοδότησης. Η νομοθετική εξουσιοδότηση παρέχεται προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, ως αρχηγό της εκτελεστικής εξουσίας, που ασκεί τη μεταβιβαζόμενη αρμοδιότητα διά της έκδοσης διαταγμάτων, με τα οποία ρυθμίζονται είτε θέματα καθοριζόμενα σε γενικό πλαίσιο, υπό ορισμένους όρους, με νόμους που ψηφίζονται από την Ολομέλεια της Βουλής (νόμους – πλαίσια) (παρ. 4), είτε θέματα που προσδιορίζονται συγκεκριμένως από την εξουσιοδοτική διάταξη (παρ. 2 εδ. πρώτο). Περαιτέρω, με τη διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παρ. 2 του άρθρου 43 Συντάγματος προβλέπεται ότι φορείς της εξουσιοδότησης μπορεί να είναι και άλλα, εκτός του Προέδρου της Δημοκρατίας, όργανα της Διοίκησης, εφ' όσον όμως πρόκειται περί «ειδικότερων», «τοπικού ενδιαφέροντος», «λεπτομερειικών» ή «τεχνικών» θεμάτων. Ως «ειδικότερα» θέματα θεωρούνται εκείνα τα οποία αποτελούν, κατά το περιεχόμενό τους και σε σχέση με την ουσιαστική ρύθμιση που περιέχεται στο νομοθετικό κείμενο, μερικότερη περίπτωση ορισμένου θέματος που αποτελεί το αντικείμενο της νομοθετικής ρύθμισης (βλ. ΣτΕ Ολομ. 3220/2010, 1210/2010). Απαιτείται επομένως, στην περίπτωση αυτή, να περιέχει το νομοθετικό κείμενο όχι απλώς τον καθ' ύλην προσδιορισμό του αντικείμενου της εξουσιοδότησης, αλλά, επί πλέον, και την ουσιαστική ρύθμισή του, έστω και σε γενικό, ορισμένο, όμως, πλαίσιο, συμφώνως προς το οποίο θα ενεργήσει η Διοίκηση προκειμένου να ρυθμίσει τα μερικότερα θέματα (βλ. ΣτΕ Ολομ. 1101/2002, 941/2008, 2116/2009). Όπως γίνεται δεκτό (βλ. ΣτΕ Ολομ. 3051/2014, 2186/2013, 3220/2010, 1210/2010), η εν λόγω ουσιαστική ρύθμιση «μπορεί να υπάρχει τόσο στις διατάξεις του εξουσιοδοτικού νόμου όσο και σε διατάξεις άλλων νόμων σχετικών με τα θέματα που αποτελούν αντικείμενο της νομοθετικής εξουσιοδότησεως» (ΣτΕ Ολομ. 2186/2013). Εξ άλλου, λεπτομερειακό είναι το ζήτημα που αφορά τη θέσπιση δευτερευουσών ρυθμίσεων ή εκείνο, για την

ρύθμιση του οποίου αρκεί η θέσπιση δευτερευόντων κανόνων δικαίου, δεδομένου ότι οι κύριες και ουσιώδεις ρυθμίσεις πρέπει να έχουν τεθεί από τον ίδιο τον νομοθέτη (ΣτΕ 2820/1999, 602/2002). Τεχνικού, τέλος, χαρακτήρα είναι τα θέματα που αφορούν ρυθμίσεις για τις οποίες είναι κατ' αρχήν απαραίτητη η παρέμβαση τεχνικού οργάνου (ΣτΕ 2820/1999, 2967/1999).

Επισημαίνεται περαιτέρω ότι, συμφώνως προς το άρθρο 4 παρ. 3 του Συντάγματος «3. Έλληνες πολίτες είναι όσοι έχουν τα προσόντα που ορίζει ο νόμος. Επιτρέπεται να αφαιρεθεί η ελληνική ιθαγένεια μόνο σε περίπτωση που κάποιος απέκτησε εκούσια άλλη ιθαγένεια ή που ανέλαβε σε ξένη χώρα υπηρεσία αντίθετη προς τα εθνικά συμφέροντα, με τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία που προβλέπει ειδικότερα ο νόμος». Εν προκειμένω παρατηρείται ότι, ενόψει της καίριας σημασίας των ζητημάτων περί ιθαγένειας, ορθό είναι να θεωρηθεί ότι το Σύνταγμα επιφυλάσσεται, ως προς την κτήση και την απώλεια της ιθαγένειας, υπέρ τυπικού νόμου και, συνεπώς, αποκλείεται η νομοθετική εξουσιοδότηση (βλ., σχετικώς, Δ. Τσάτσο, Συνταγματικό Δίκαιο, Α', 1994, σελ. 379 καθώς και Κ. Χρυσόγονο, Σπ. Βλαχόπουλο, όπ. π., σελ. 209).

Υπό το φως των ανωτέρω, προβληματισμός γεννάται ως προς τη συμφωνία της ανωτέρω ρύθμισης με τα άρθρα 4 παρ. 3 και 43 του Συντάγματος.

12. Επί του άρθρου 52 παρ. 1

Με την προτεινόμενη διάταξη τροποποιείται η περ. γ' της παρ. 4 του άρθρου 18 του ν. 3852/2010, όπως ισχύει, και ορίζεται, μεταξύ άλλων, ότι «[ο] αριθμός των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων πρέπει να είναι ίσος τουλάχιστον με τον αριθμό των εδρών κάθε εκλογικής περιφέρειας με δυνατότητα προσαύξησης έως και πενήντα τοις εκατό (50%)».

Επισημαίνεται, συναφώς, ότι από τις διατάξεις του ν. 3852/2010 συνάγεται ότι η υπέρβαση του ανώτατου αριθμού των υποψηφίων δημοτικών ή τοπικών συμβούλων, τον οποίο προβλέπει η διάταξη του άρθρου 18 του ν. 3852/2010, «δεν συνεπάγεται, καθ' εαυτή, το απαράδεκτο της δήλωσης κατάρτισης του συνδυασμού και την εντεύθεν ακυρότητα της συμμετοχής του ανακηρυχθέντος ως υποψήφιου συνδυασμού στις εκλογές» (ΣτΕ 2169/2000) αλλά, αντίθετως, συνιστά παράβαση νόμου και νομική πλημμέλεια της εκλογής, κατά την έννοια του άρθρου 259 παρ. 1 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, η οποία μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση της εκλογής, μόνον εφόσον το διοικητικό δικαστήριο κρίνει ότι, η πλημμέλεια αυτή, ήταν δυνατόν να ασκήσει επιρροή στο συνολικό εκλογικό αποτέλεσμα (βλ. ΣτΕ 2283/1995, 3614/1996, 3658/1996, 616/2000, 2169/2000, 190/2004, 191/2004, 2132/2005 κ.α.). Εξ άλλου, η υπέρβαση του ανώτατου αριθμού

των υποψηφίων δημοτικών ή τοπικών συμβούλων, τον οποίο προβλέπει η διάταξη του άρθρου 18 του ν. 3852/2010, δεν περιλαμβάνεται ρητώς στις προϋποθέσεις νομιμότητας της δήλωσης που θέτει η διάταξη της παρ. 6 του άρθρου 19 του ν. 3852/2010, όπως δε έχει ήδη κριθεί, η διάταξη του τελευταίου εδαφίου της παρ. 6 του άρθρου 19 του ν. 3852/2010, στην οποία ρητώς προβλέπεται ότι η δήλωση που περιλαμβάνει λιγότερους υποψηφίους από τα ελάχιστα όρια της παρ. 2 του άρθρου 19 και της παρ. 3 του άρθρου 18 του ν. 3852/2010, με την οποία περιορίζεται το συνταγματικώς κατοχυρωμένο παθητικό εκλογικό δικαίωμα, είναι στενώς ερμηνευτέα και, ως εκ τούτου, «δεν εφαρμόζεται κατ' αναλογία σε περίπτωση υποβολής δήλωσης περί κατάρτισης συνδυασμού που περιλαμβάνει ονόματα υποψηφίων δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων καθ' υπέρβαση του ανώτατου ορίου, περί του οποίου προβλέπει το άρθρο 18 παρ. 1 του ν. 3852/2010. Συνεπώς, στην τελευταία αυτή περίπτωση, η δήλωση περί κατάρτισης του συνδυασμού δεν είναι κατά τον νόμο απαράδεκτη και ο αριθμός των υποψηφίων δημοτικών ή κοινοτικών συμβούλων, που περιλαμβάνονται σε αυτήν, επιτρέπεται να περιορισθεί κατά την ανακήρυξη των υποψηφίων συνδυασμών από το πολιτικό δικαστήριο, ώστε να μην υπερβαίνει το ανώτατο όριο που προβλέπει ο νόμος (ΣτΕ 2169/2000). Επομένως, παραίτηση που υποβάλλεται προς το σκοπό περιορισμού του αριθμού των, δηλωθέντων καθ' υπέρβαση του ανώτατου ορίου, υποψηφίων, από πρόσωπο, το οποίο περιελήφθη στη δήλωση περί κατάρτισης του συνδυασμού, ως υποψήφιος δημοτικός ή κοινοτικός σύμβουλος, είναι έγκυρη και δεν συνιστά παράβαση των διατάξεων των άρθρων 19 και 21 του ν. 3852/2010, με το οποίο απαγορεύεται κατ' αρχήν η μεταβολή δήλωσης, που έχει ως περιεχόμενο της την αντικατάσταση υποψηφίων στην κατάρτιση του συνδυασμού» (ΣτΕ 2169/2000, ΠΠΧαλ 16/2014).

13. Επί του άρθρου 56 παρ. 1

Κατά την προτεινόμενη διάταξη, «[ο] αριθμός των δημοτικών συμβούλων κάθε εκλογικής περιφέρειας (...) ορίζεται με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών με βάση τον μόνιμο πληθυσμό, όπως εμφανίζεται στους επίσημους πίνακες των αποτελεσμάτων της τελευταίας απογραφής πληθυσμού, που έχουν κυρωθεί και δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως». Συμφώνως προς την αιτιολογική έκθεση, «με την παρ. 1 τίθεται, ιδίως, ως κριτήριο για την κατανομή των εδρών ανά εκλογική περιφέρεια ο μόνιμος πληθυσμός, καθώς πλέον δεν συλλέγονται στοιχεία πραγματικού πληθυσμού».

Επισημαίνεται, κατ' αρχάς, ότι η ως άνω υπουργική απόφαση, ως πράξη «η οποία έχει ως αντικείμενο τη συγκρότηση του δημοτικού συμβουλίου, αποτελεί εκτελεστική διοικητική πράξη κανονιστικού χαρακτήρα λόγω των εννό-

μων συνεπειών της για την εκλογική διαδικασία αναδείξεως των αιρετών οργάνων των δήμων, εφόσον με βάση την εν λόγω απόφαση ρυθμίζονται θέματα, όπως ο αριθμός των υποψηφίων δημοτικών συμβούλων που μπορεί να περιλαμβάνει κάθε υποψήφιος στις εκλογές συνδυασμός (άρθρο 18 και 19) και η κατανομή των εδρών μεταξύ επιτυχόντος και επιλαχόντων συνδυασμών» βλ. ΣΤΕ 787/2014, 40/2013, Ολομ., σκ. 4, πρβλ. ΑΕΔ 21/1994, ΣΤΕ 2692/2001.

Εξ άλλου, μόνιμος πληθυσμός θεωρούνται οι κάτοικοι που διαμένουν μόνιμως σε κάθε επίπεδο διοικητικής διαίρεσης της Χώρας (βλ. σχετικό ορισμό σε ΦΕΚ 425/Β/2011), δηλαδή ο αριθμός των ατόμων που έχουν τη συνήθη διαμονή τους σε κάθε περιφέρεια, νομό, δήμο/ κοινότητα, δημοτικό/κοινοτικό διαμέρισμα και αυτοτελή οικισμό (βλ. υπ' αριθ. ΓΠ–191 απόφαση της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής της 18.3.2014 ΦΕΚ 698/Β/2014). Αντιθέτως, ως πραγματικός «de facto» πληθυσμός, θεωρούνται τα άτομα που βρέθηκαν παρόντα κατά την ημερομηνία Απογραφής, σε κάθε επίπεδο διοικητικής διαίρεσης της Χώρας (βλ. υπ' αριθ. ΓΠ–192 απόφαση της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής της 18.3.2014 ΦΕΚ 699/Β/2014).

14. Επί του άρθρου 65 παρ. 1

Με την προτεινόμενη διάταξη τροποποιείται η παρ. 1 του άρθρου 47 του ν. 3852/2010 και ορίζεται ότι «[η] ένσταση στρέφεται κατά της απόφασης με την οποία ανακηρύσσονται ο επιτυχών συνδυασμός ή ο συνδυασμός του δημάρχου και οι λοιποί συνδυασμοί του δημοτικού συμβουλίου, καθώς και οι υποψήφιοι κάθε συνδυασμού που εκλέγονται ως τακτικοί ή αναπληρωματικοί, βάσει του σχετικού πίνακα των αποτελεσμάτων ο οποίος ενσωματώνεται σ' αυτή (...)».

Έχει κριθεί, συναφώς, ότι «στην προπαρατεθείσα διάταξη της παραγράφου 1 του άρθρου 47 του ν. 3852/2010 προβλέπεται ρητά ότι αντικείμενο της ενστάσεως κατά του κύρους των δημοτικών εκλογών είναι η απόφαση του πολυμελούς (πολιτικού) πρωτοδικείου με την οποία ανακηρύσσονται οι επιτυχόντες και επιλαχόντες συνδυασμοί και οι υποψήφιοι κάθε συνδυασμού που εκλέγονται ως τακτικοί ή αναπληρωματικοί, στην δε αιτιολογική έκθεση του νόμου αναφέρεται, επίσης ρητά, ότι με το προαναφερόμενο άρθρο καθιερώνεται, πλέον, μία και μοναδική ένσταση, η οποία στρέφεται κατά της εν λόγω αποφάσεως του πολυμελούς πρωτοδικείου», σκοπός δε της πρόβλεψης της δυνατότητας άσκησης ένστασης μόνον κατά της προαναφερθείσας τελικής πράξεως της εκλογικής διαδικασίας «είναι η απλούστευση και επιτάχυνση της διαδικασίας εκδικάσεως των ασκηθεισών ενστάσεων από όσους θεμελιώνουν σχετικό έννομο συμφέρον, οι οποίοι, επί πλέον, με

το νέο νομοθετικό καθεστώς, μπορούν να εξετάσουν την σκοπιμότητα ασκήσεως ή μη τέτοιων ενστάσεων λαμβάνοντας υπ' όψη και το τελικό αποτέλεσμα της οικείας εκλογής. Εξ άλλου οι τελευταίοι, όπως προκύπτει από τα διαλαμβανόμενα στην παράγραφο 2 του άρθρου 47 αλλά και στην αιτιολογική έκθεση του ν. 3852/2010, διατηρούν πάντως την δυνατότητα προβολής, με την ευκαιρία προσβολής της τελευταίας αναφερθείσας αποφάσεως, πλημμελειών που τυχόν εμφιλοχώρησαν σε όλα τα προηγούμενα στάδια της εκλογικής διαδικασίας και ειδικότερα, μεταξύ άλλων, στο στάδιο της ανακηρύξεως των υποψηφίων. Στην τελευταία αυτή περίπτωση, αν η σχετική ένσταση γίνει δεκτή, τούτο θα έχει ως συνέπεια την ακύρωση της εκλογής και την επανάληψη της ψηφοφορίας μεταξύ των συνδυασμών ή των υποψηφίων που είχαν ή θα έπρεπε να είχαν νόμιμα ανακηρυχθεί (βλ. σχετ. άρθρο 51 παράγραφος 1 του νόμου). Εν όψει των αναφερθέντων, η πρόβλεψη με το άρθρο 47 παράγραφος 1 του ν. 3852/2010 της δυνατότητας ασκήσεως ενστάσεως μόνον κατά της αποφάσεως του πολιτικού πρωτοδικείου περί ανακηρύξεως των επιτυχόντων και επιλαχόντων συνδυασμών και υποψηφίων, η οποία υπαγορεύθηκε από τους προεκτεθέντες λόγους δημοσίου συμφέροντος, δεν δυσχεραίνει ουσιωδώς την άσκηση του διασφαλιζόμενου από το άρθρο 20 παράγραφος 1 του Συντάγματος δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας ούτε αντίκειται στην κατοχυρούμενη από το άρθρο 25 παράγραφος 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας» (βλ., αντί πολλών, ΣΤΕ 2586/2011).

15. Επί του άρθρου 80

Με την προτεινόμενη διάταξη προστίθεται νέα, έβδομη, παράγραφος στο άρθρο 15 του ν. 4257/2014, το οποίο καθιέρωσε με την παράγραφο 1 τη δυνατότητα κινητικότητας του προσωπικού του α' βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης από τον δήμο σε νομικά πρόσωπα ή ιδρύματα του ιδίου δήμου και αντίστροφως, για χρονικό διάστημα έως δύο (2) έτη. Συμφώνως προς το περιεχόμενο του άρθρου 80 του παρόντος νομοσχεδίου, «μετά το πέρας του χρονικού διαστήματος της μετακίνησης της παρ. 1 και εφόσον εξακολουθούν να υφίστανται οι σχετικές υπηρεσιακές ανάγκες, οι υπάλληλοι που μετακινήθηκαν μπορούν, ύστερα από αίτησή τους, να μετατάσσονται στους φορείς, στους οποίους είχαν μετακινηθεί...». Από την ανωτέρω διατύπωση ενδέχεται να προκύψουν ερμηνευτικά προβλήματα ως προς τον προσδιορισμό του πεδίου εφαρμογής της ρύθμισης, λόγω του ότι δεν καθίσταται σαφές αν αυτή καταλαμβάνει μόνον όσους υπαλλήλους έχουν ήδη μετακινηθεί δυνάμει του άρθρου 15 του ν. 4257/2014 ή και όσους θα μετακινηθούν εφεξής κάνοντας χρήση του ιδίου άρθρου. Η διάταξη θα μπορούσε να διατυπωθεί ως ε-

ξής: «Υπάλληλοι που μετακινούνται κατ' εφαρμογή της παρ.1, μπορούν, μετά το πέρας του χρονικού διαστήματος της μετακίνησης, μετά από αίτησή τους, και εφόσον εξακολουθούν να υφίστανται οι σχετικές υπηρεσιακές ανάγκες, να μετατάσσονται στους Φορείς».

16. Επί του άρθρου 82

Με την προτεινόμενη διάταξη ορίζεται ότι εξαιρούνται της αναστολής προσλήψεων λόγω αυτοδιοικητικών εκλογών «α) οι διορισμοί και οι προσλήψεις μόνιμου και ιδιωτικού δικαίου αορίστου χρόνου προσωπικού στους Ο.Τ.Α. α' και β' βαθμού και τα νομικά πρόσωπα αυτών, εφόσον οι προκηρύξεις για την πλήρωση των αντίστοιχων θέσεων δημοσιεύτηκαν από το Α.Σ.Ε.Π. πριν από την προκήρυξη των δημοτικών και περιφερειακών εκλογών». Το ισχύον νομικό πλαίσιο, όμως, δεν προβλέπει την έκδοση πράξης προκήρυξης των δημοτικών και περιφερειακών εκλογών, δεδομένου ότι ο χρόνος διεξαγωγής των εκλογικών διαδικασιών προσδιορίζεται ρητώς στον νόμο. Ειδικότερα, συμφώνως προς το άρθρο 9 του ν. 3852/2010 («Διάρκεια δημοτικής περιόδου»), όπως αυτό αντικαταστάθηκε με το άρθρο 6 του ν.4555/2018, «1. Ο δήμαρχος και οι δημοτικοί σύμβουλοι, οι σύμβουλοι κοινοτήτων με μόνιμο πληθυσμό άνω των τριακοσίων (300) κατοίκων και οι πρόεδροι των κοινοτήτων με μόνιμο πληθυσμό έως τριακοσίων (300) κατοίκων, εκλέγονται κάθε τέσσερα (4) χρόνια με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία. 2. Η εκλογή στα ανωτέρω αξιώματα γίνεται τη δεύτερη Κυριακή του μηνός Οκτωβρίου, κάθε τέταρτο έτος. (...) Για την πρώτη εφαρμογή του παρόντος: α) Ο πρώτος γύρος της εκλογικής διαδικασίας στα αξιώματα της παραγράφου 1 θα διεξαχθεί την Κυριακή κατά την οποία διενεργείται η ψηφοφορία για την εκλογή των αντιπροσώπων της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο του έτους 2019». Αντιστοίχως, το άρθρο 114 του ν. 3852/2010 («Διάρκεια περιφερειακής περιόδου»), όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 46 του ν. 4555/2018 ορίζει ότι «1. Ο περιφερειάρχης και οι περιφερειακοί σύμβουλοι εκλέγονται κάθε τέσσερα (4) έτη, με άμεση, καθολική και μυστική ψηφοφορία. 2. Η εκλογή στα ανωτέρω αξιώματα γίνεται τη δεύτερη Κυριακή του μηνός Οκτωβρίου, κάθε τέταρτο έτος. (...) 6. Για την πρώτη εφαρμογή του παρόντος: α) Ο πρώτος γύρος της εκλογικής διαδικασίας στα αξιώματα της παραγράφου 1 θα διεξαχθεί την Κυριακή κατά την οποία διενεργείται η ψηφοφορία για την εκλογή των αντιπροσώπων της Ελλάδας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο του έτους 2019 ταυτόχρονα με τις δημοτικές εκλογές σε ολόκληρη τη επικράτεια, στα ίδια εκλογικά τμήματα, με τις ίδιες εφορευτικές επιτροπές και τους ίδιους αντιπροσώπους της δικαστικής αρχής και εφόρους αντιπροσώπων. Η ψηφοφορία διενεργείται σε διαφορετικές κάλπες».

17. Επί του άρθρου 94

Με την προτεινόμενη διάταξη, που τροποποιεί το άρθρο 26 του ν. 4325/2015, ορίζονται οι προϋποθέσεις κατάταξης ενός υπαλλήλου Ο.Τ.Α. στη «θέση ΤΕ Μουσικών», στην περίπτωση που αυτός δεν κατέχει απολυτήριο εξατάξιου γυμνασίου ή λυκείου. Αντί του όρου «θέση» θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ο όρος «κατηγορία», δεδομένου ότι ο Κώδικας Κατάστασης Δημοτικών και Κοινοτικών Υπαλλήλων (ν. 3584/2007) ορίζει στο άρθρο 80 ότι οι θέσεις του προσωπικού των Ο.Τ.Α. κατατάσσονται στις κατηγορίες Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης (ΠΕ), Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΤΕ), Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης (ΔΕ) και Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης (ΥΕ). Στην αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου, εξ άλλου, χρησιμοποιείται ορθώς ο όρος «κατηγορία ΤΕ Μουσικών».

18. Επί του άρθρου 112 παρ. 1 περ. α΄

Με την περίπτωση α΄ της παραγράφου 1 διατυπώνεται εκ νέου ο ορισμός της «εκλογικής κρατικής χρηματοδότησης», προκειμένου, κατά την αιτιολογική έκθεση, να καθίσταται «σαφές ότι αυτή δεν είναι εξειδικευμένη, δεν συνδέεται δηλαδή με εκλογικές, με τη στενή έννοια, δαπάνες, αλλά έχει την έννοια έκτακτης κρατικής χρηματοδότησης γενικού χαρακτήρα, από την οποία τα κόμματα μπορούν να καλύπτουν κάθε είδους δαπάνες τους».

Η αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 κατέστησε συνταγματικό δικαίωμα των κομμάτων την οικονομική ενίσχυσή τους από το Κράτος για τις εκλογικές και λειτουργικές δαπάνες τους [βλ., σχετικώς, Έκθεση της Επισημονικής Υπηρεσίας της Βουλής της 13.10.2014 επί του νομοσχεδίου «Έλεγχος των οικονομικών των πολιτικών κομμάτων και των αιρετών αντιπροσώπων Βουλής και Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου» (ν. 4304/2014)]. Η αναθεωρημένη διατύπωση του άρθρου 29 παρ. 2 εδ. α΄ του Συντάγματος, συμφώνως προς την οποία «[τ]α κόμματα έχουν δικαίωμα στην οικονομική τους ενίσχυση από το Κράτος για τις εκλογικές και λειτουργικές τους δαπάνες, όπως νόμος ορίζει», έταμε την κλασσική θεωρητική συζήτηση τόσο ως προς το αν η κρατική χρηματοδότηση μπορεί να αφορά, εκτός των εκλογικών δαπανών που συνδέονται με τη συγκρότηση της Βουλής ως άμεσου οργάνου του Κράτους, και τις άλλες δαπάνες των κομμάτων (βλ. ενδεικτικώς, Π. Καλογεράτο, Η χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και των εκλογικών αγώνων σαν πρόβλημα της δημοκρατίας, ΤοΣ 1977, σελ. 570 επ., ιδίως σελ. 600 επ.) όσο και ως προς το αν η σχετική αρμοδιότητα του κοινού νομοθέτη να θεσπίσει τον εκτελεστικό νόμο (ως προς την έννοια των εκτελεστικών του Συντάγματος τυπικών νόμων, βλ. Κ. Μαυριά, Συνταγματικό Δίκαιο, 2014, σελ. 231 επ., Αντ. Παντελή, όπ. π., σελ. 443) ήταν δέσμια ή του παρείχετο

προς τον σκοπό αυτόν διακριτική ευχέρεια (βλ., σχετικώς, Γ. Δρόσο, Η νομική θέση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, 1982, σελ. 356 επ.). Το πολιτικό δικαίωμα που θεμελιώνεται στο α' εδ. της παρ. 2 του άρθρου 29 του Συντάγματος είναι απολύτως συνυφασμένο με το δικαίωμα πολιτικής οργάνωσης και συμμετοχής στην πολιτική ζωή της χώρας, υποκείμενό του δε είναι το κόμμα ως συλλογικός φορέας (βλ. Ευ. Βενιζέλο, Μαθήματα Συνταγματικού δικαίου, 2008, σελ. 455).

Ταυτοχρόνως, ο αναθεωρητικός νομοθέτης (άρθρο 29 παρ. 2 εδ. β' του Συντάγματος) ανήγαγε ρητώς, παραπέμποντας στον νόμο για τη διατύπωση των σχετικών εγγυήσεων, σε συνταγματική αρχή την υποχρέωση διαφάνειας ως προς τις εκλογικές δαπάνες και, γενικώς, τη διαχείριση των οικονομικών των κομμάτων και των βουλευτών (βλ., Θ. Ξηρό, Ζητήματα δικαίου των πολιτικών κομμάτων, 2003, σελ. 228 επ.), συμπεριέλαβε δε στο πεδίο εφαρμογής του και τους υποψηφίους για το βουλευτικό αξίωμα, καθώς και τους υποψηφίους της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Με το εδ. γ' της παρ. 2 του άρθρου 29, το Σύνταγμα θέσπισε την υποχρέωση επιβολής, με νόμο, ανώτατου ορίου εκλογικών δαπανών, τη δυνατότητα να απαγορεύονται ορισμένες μορφές προεκλογικής προβολής, καθώς και τον καθορισμό, με νόμο, των προϋποθέσεων υπό τις οποίες η παράβαση των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος και του εκτελεστικού νόμου συνιστά λόγο έκπτωσης από το βουλευτικό αξίωμα. Η σχετική πρωτοβουλία ανήκει σε ειδικό ελεγκτικό όργανο, στο οποίο ανατίθεται το έργο του ελέγχου των εκλογικών δαπανών κομμάτων και υποψηφίων βουλευτών, στη συγκρότηση του οποίου συμμετέχουν και ανώτατοι δικαστικοί λειτουργοί, όπως νόμος ορίζει (εδ. δ' της παρ. 2 του άρθρου 29 του Συντάγματος).

Εκ των ως άνω συνταγματικών διατάξεων προκύπτει, επομένως, ότι το Κράτος δεν αναλαμβάνει πλήρως το κόστος της λειτουργικής ενίσχυσης των κομμάτων, ότι η οικονομική ενίσχυση συνιστά υποχρέωση του Κράτους και όχι απλή δυνατότητα που παρέχεται από το Σύνταγμα, και ότι η οικονομική ενίσχυση πρέπει να καταλαμβάνει δύο διακριτά κεφάλαια δαπανών, ήτοι τις (διαρκείς) ανάγκες λειτουργίας και τις (εφάπαξ) δαπάνες τους για τις εκλογές (βλ. Γ. Γεραπετρίτη, Χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων και πολιτικός ανταγωνισμός στην Ελλάδα, ΕφημΔΔ, 2013, σελ. 270).

Υπό το φως των ανωτέρω, δημιουργείται προβληματισμός ως προς το αν η «εκλογική κρατική χρηματοδότηση», η οποία χορηγείται ενόψει γενικών βουλευτικών εκλογών ή εκλογών για την ανάδειξη των Ελλήνων αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δύναται να έχει την έννοια «έκτακτης κρατικής χρηματοδότησης γενικού χαρακτήρα, από την οποία τα κόμματα μπορούν να καλύπτουν κάθε είδους δαπάνες τους», δεδομένου, όπως προ-

αναφέρθηκε, ότι ο συντακτικός νομοθέτης οριοθετεί δύο διακριτά κεφάλαια δαπανών για τις (διαρκείς) ανάγκες λειτουργίας και τις (εφάπαξ) δαπάνες τους για τις εκλογές.

Παρατηρείται, τέλος, ότι επιλέγεται ο όρος «εκλογική κρατική χρηματοδότηση». Νομοτεχνικώς ενδεδειγμένη θα ήταν η χρήση του όρου «εκλογική κρατική οικονομική ενίσχυση», που απαντά και στο Σύνταγμα (άρθρο 29 παρ. 2 εδ. α΄ του Συντάγματος).

Αθήνα, 18 Μαρτίου 2019

Οι εισηγητές

Δάφνη Ακουμιανάκη

Αλέξανδρος Κεσσόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Κρήτης

Χαράλαμπος Κύρκος

Προϊστάμενος του Τμήματος Κοινοβουλευτικής Ιστορίας

Νικόλαος Παπασπύρου

Επίκουρος Καθηγητής της Νομικής Σχολής

του Πανεπιστημίου Αθηνών Επιστημονικοί Συνεργάτες

Δημήτρης Κανελλόπουλος

Προϊστάμενος του Τμήματος Διεθνών και Αμυντικών Μελετών

Ειδικός Επιστημονικός Συνεργάτης

Ο Προϊστάμενος του Α΄ Τμήματος

Νομοτεχνικής Επεξεργασίας

Ξενοφών Παπαρρηγόπουλος

Αναπληρωτής Καθηγητής

του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ο Προϊστάμενος της Α΄ Διεύθυνσης

Επιστημονικών Μελετών

Αντώνης Παντελής

Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής

Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου

Κώστας Μαυριάς

Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών